

1. Σχέδιο με μολύβι του Λ. Α. Βίντρουπ, «Αθήνα 1850». Στο δεξιό φαίνονται τα «Ιλισσαί», στα δεξιά του πύργου. Κοπεγχάγη, Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Τεχνών, 5869.

Τα κτίρια της Δούκισσας της Πλακεντίας στην Αθήνα

Νέες έρευνες από την Κοπεγχάγη

H Marie-Anne-Sophie Marbois γεννήθηκε στις 2 Απριλίου του 1785, στη Φιλαδέλφεια της Αμερικής και πέθανε στις 14 Μαΐου του 1854 στην Αθήνα, μετά από μια ασυνήθιστη και γεμάτη γεγονότα ζωή. Ήταν κόρη του Γάλλου γενικού συμβούλου François Barbe de Marbois και της Αμερικανίδας Elisabeth Moore. H Sophie Marbois παντρεύτηκε το 1802 με το Γάλλο αξιωματικό Anne-Charles Lebrun (1775-1859) στο Παρίσι. Ήσθιασαν 30 χρόνια αργότερα, το 1831. Δύο χρόνια μετά το γάμο απόκτησαν μια κόρη, την Caroline-Eliza (1804-1837). Το 1804 έγινε ο πεθαρός της Σοφίας Lebrun που θεραπεύονταν στην κυβέρνηση του Ναπολέοντα και το 1806 του δοθήκε το δουκάτο της Placenza, στη βόρεια Ιταλία. Η Σοφία και

ο Κάρολος Λεμπρέν απόκτησαν τον τίτλο de Plaisance το 1809. Η Σοφία και η Ελίζα ταξίδεψαν μερικούς μήνες στην Ιταλία το 1825 και το 1827 επισκέφτηκαν τη Ρώμη, όπου συνάντησαν τον Ιωάννη Καποδιστρίο (1777-1831) που ήταν αντιπρόσωπος της επαναστατικής κυβέρνησης της Ελλάδας. Η συνάντηση αυτή είχε αποφασιστική σημασία για τη Sophie de Plaisance, που από τότε έδωσε πολλές φορές χρήματα για να βοηθήσει την επανάσταση για την απελεύθερωση της Ελλάδας. Άλληγαρφούσαν με τον Καποδιστρία και αποφάσισαν να επισκεφτεί την Ελλάδα. Το Δεκέμβριο του 1829 ταξίδεψαν μαζί με την κόρη της, διά μέσου της Κέρκυρας και της Πάτρας, στην πόλη όπου έδρευε τότε η κυβέρνηση, το Ναύ-

πλιο. Εκεί έφτασαν στις 3 Ιανουαρίου του 1830 και έμειναν σχεδόν ένα χρόνο. Το 1831 έμεινε ένα χρονικό διάσπημα στην Αίγινα και επένδυσε χρήματα στην αγορά γης, μέσα και γύρω από την Αθήνα. Στις 16 Μαΐου του 1831, πήγαν οι δύο γυναίκες στη Ζάκυνθο και τον Οκτώβριο η Σοφία γύρισε στη Ρώμη, όπου έμεινε για τη δολοφονία του Καποδιστρία στις 9 Οκτωβρίου του 1831. Η Σοφία επιθυμούσε να επιστρέψει στην Ελλάδα και μετά από μια σύντομη περίοδο στη Φλωρεντία έφαγε υδρία, στην Αθήνα. Δεν επισκέφτηκε ποτέ πια τη Γαλλία, αλλά αλληλογραφούσε όλη τη ζωή της με τον πρώην αντρά της¹.

Η Σοφία και η Ελίζα έμειναν το 1833 στο ξενοδοχείο της Ευρώπης, στην

οδό Αιόλου, αλλά το 1834-35 έχτισε δικό της σπίτι στα νοτιοδυτικά πραστεία της Αθήνας στην οδό Πειραιώς, κοντά στην τότε πλατεία των στρατιωτικών ασκήσεων. Το σπίτι ήταν χτισμένο από ξύλο με δυο πατώματα και υπόγειο. Αμέσως μετά το 1835-37, έκανε ένα μεγάλο ταξίδι στο Λιβανό και τη Σύρο μαζί με την κόρη της, που πεθάνει 33 χρονών στη Βηρυτό. Μετέφερε το σώμα της κόρης της στην Αθήνα. Ο Γάλλος φιλόσοφος Raoul Malfherbe που επισκέφτηκε τον Ιουνίο του 1843 τη Σοφία, πειραγώφη το σπίτι σαν ένα ασκητό ξύλινο κτίριο που δρισκάστηκαν στην περιοχή της Αθήνας με βάση το γυμνό αττικό τοπίο και κοντά σε ένα καινούργιακτο σμένο θέατρο. Το θέατρο Sansoni ιδρύθηκε το 1840⁶.

Το ξύλινο σπίτι της Σοφίας ήταν δίπλα από τα σπίτια του Γερμανού γλύπτη Christian Heinrich Siegel (1808-1883) που ονομάζοταν «Die Burg» και ήταν σπίτι και ατελίε του. Στο πρώτο

πάτωμα έμενε ο εφημέριος της αυλής της θασιλίσσας Αμαλίας από το Holstein της Δανίας, ο Asmus Heinrich Lüth (1806-1859) από το Σεπτέμβριο του 1842 μέχρι το Μάρτιο του 1843, σ' ένα μεγάλο διαμέρισμα πέντε δωματίων με μπαλκόνι, κουζίνα, αυλή και κήπο. Η γειτονική αυτή σχέση με τη Σοφία περιγράφεται από τη γυναίκα του εφημέριου, την Christiane Lüth, το γένος Fischer (1817-1900) στα ημερολόγια της από την Αθήνα τα οποία έχουν εκδοθεί σε βιβλία. Η οικογένεια έμενε στην Αθήνα στα 1839-52⁷. Η αδελφή της Christiane, η Hanne Fisher (1819-1910) έζησε με την οικογένειά της από τη ζωή της στην Αθήνα, όπως ήταν 70 χρονών και έμενε στο Kolding της Δανίας⁸.

Γράφει μεταξύ των άλλων: «δίγλα μας έμενε η Γαλλίδα Δουκίσσα Πλακεντίας, μια ιδιόμορφη γυναίκα, χωρί-

σημένη από τον άντρα της και πολύ πλούσια...».

Το σπίτι της Σοφίας κάγκει το Δεκέμβριο του 1847. Η ίδια δεν ήταν στο σπίτι, αλλά το φέρετρο της κόρης της ήταν ακόμα στο υπόγειο. Πιθανόν η ίδια να είχε μόλις μετακομίσει στα «Ιλίσια». Η φυτιά έχει περιγραφεί σε πολλά λογοτεχνικά έργα, επίσης και από την Κριστιάνη Λυτ, σ' ένα από τα ημερολόγια της που δεν έχουν εκδοθεί, από την περίοδο που έμεναν στην Αθήνα⁹. Σημειώνει: «Παρασκευή 19/31 Δεκεμβρίου: Το άρδαν, στη δυνατή καταγέλη, κάγκει το σπίτι της Δουκίσσας της Πλακεντίας και μαζί μ' αυτό το βαλωσαμένο σώμα της κόρης της. Όπως συνήθως, δεν υπήρχε κανείς να βοηθήσει, εκτός από αυτούς που ήθελαν να κλέψουν και δεδιώκαν, δεν υπήρχε νερό. Η Δουκίσσα παρακαλούσε όλους να άσουν το σώμα της κόρης της, αλλά κανένας δεν τολμούσε να παιξε στο υπόγειο».

Ida Haugsted

Ιστορικός Τέχνης

Ο αρχιτέκτονας Χριστιανός Χάνσεν

Η Κριστιάνη Λυτ γράφει σε πολλά μέρη στα ημερολόγια της για το Χάνσεν, που ήταν στενός φίλος της οικογένειας όλα τα χρόνια που έμεναν στην Ελλάδα. Επίσης, η Χάνεν Βίνστρουπ τον αναφέρει πολλές φορές στα απομνημονεύματά της. Σε πολλά μέρη, στις περιγραφές των δύο αδελφών, αναφέρεται ως ο αρχιτέκτονας της Σοφίας της Πλακεντίας. Την πρώτη φορά που το ίδιαντο του αναφέρεται, σε σχέση με τη Δουκίσσα, είναι στις περιγραφές από το ημερολόγιο της Χάνεν Βίνστρουπ, το 1842. Γράφει: «έπτισε διάφορα κορίτσια, μεταξύ των άλλων μια βίλα έξω στο Πετελούκι και ο Χρ. Χάνσεν ήταν ο αρχιτέκτονάς της. Οι σχέσεις τους ήταν πολύ καλές, παρόλο που η δουκίσσα ήταν δύσκολη γυναίκα. Η βίλα που αναφέρεται εδώ είναι, πιθανώς, η «Ροδοδάρνη».

Από το 1920 και μετά, θεωρείται ότι τα σπίτια και τα παλάτια της Σοφίας στην Αθήνα κτίστηκαν από τον Έλληνα αρχιτέκτονα Σταύριο Κλεάνθη (1802-1862). Οι ιστορικοί που αρχούνται με την αρχιτεκτονική μετά από πολλές έρευνες θεωρούν ότι ο Κλεάνθης είχε κτίσει μια σειρά από άλλα σπίτια, στο ίδιο στήλη με της Δουκίσσας. Μεταξύ αυτών των ιστορικών είναι ο Κώντας Μπήρης, και ακολουθείται από το Vincent Scully και την Όλγα Φουντουλάκη, η οποία το 1979

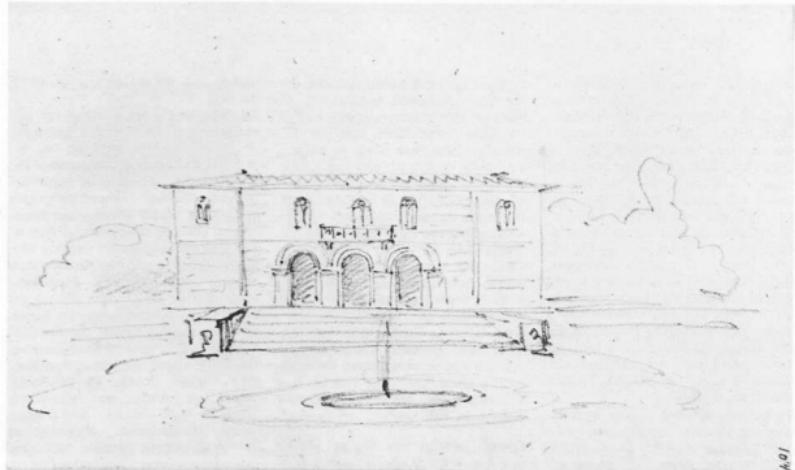
εξέδωσε διδακτορική εργασία για τον Κλεάνθη¹⁰. Άλλα νέας έρευνες, βασισμένες ιδιώτερα σε υλικό που βρίσκεται σε διάφορα αρχεία στην Κοπεγχάγη, αποδεικνύουν, για την ώρα, ότι ο αρχιτέκτονας που έκτισε τη «Ροδοδάρνη», τα «Ιλίσια», τη «Μαισονέ», την «Πλαζέν» και τον «Πύργο» κοντά στη δεκαετία του 1840, πρέπει να είναι ο Δανός αρχιτέκτονας Χριστιανός Χάνσεν (1803-1863).

Ο Χάνσεν, ο οποίος έχει συστάσει στην Ακαδημία Τεχνών την Κοπεγχάγη, κέρδισε τη μεγάλη διαδικτική υποτροφία της Ακαδημίας και ταξίδεψε το 1831 στη Γερμανία και την Ιταλία. Μετά από δύο χρόνια παραμονής στην Μπάτινγκ, στην επισκέψειά της τη Νέαπολη και τη Σικελία, ταξίδεψε στην Αθήνα το καλοκαίρι του 1833¹¹. Το Σεπτέμβριο, προσλήφθηκε ως αρχιτέκτονας της Αυλής και από τις 20 Νοεμβρίου του 1834 έμεινε μαζί με τον Κλεάνθη και το Γερμανό αρχιτέκτονα Eduard Schaubert (1804-1860) σ' ένα σπίτι που είχαν κτίσει το 1832 στην οδό Θύλου, στην Πλάκα, το μετέπειτα κτίριο του πρώτου Πανεπιστημίου της Αθήνας. Τον ίδιο χρόνο, ο Κλεάνθης είχε παντρεύτει με την Ευφρούσην Καρατζά και ο Χάνσεν έγραψε στη μητέρα του, στην Κοπεγχάγη, στις 25 Μαρτίου του 1835:

... σ' αυτό το διάστημα έμενε στο κρεβάτι 8 μέρες με πονόδαμο, τώρα είμαι πάλι καλά, και λίγο κουρασμένος. Άλλα, είμαι πολύ ευτυχής που μένω εδώ μαζί με το Σάουμπερτ

και τον Κλεάνθη, που έκαναν ότι μπορούσαν για να με περιποιούσθων κατά τη δάρκεια της αρρώστιας μου. Ο Σάουμπερτ είναι πολύ ικανός και δουλεύουμε μαζί όλη την ημέρα...» (Βασ. Βιβλιοθήκη της Κοπεγχάγης, NKS 3954, 4ΤΟ). Στο ίδιο γράμμα γράφει ο Χάνσεν ότι δουλεύει για το κτίριο ενός θεάτρου, αλλά το κτίσιμο είχε σταματήσει γιατί είχε αποφασίσει, αντί γι' αυτό, να κτίσει ένα νομιματοκοπείο. Το κτίριο αυτό κτίστηκε το 1835, σε σχέδια του Χάνσεν στην πλατεία Κλαυδιώνος, αλλά κατεδαφίστηκε το 1939. Γράφει, επίσης, ότι τον ίδιο καιρό έκτιζε σπίτι για έναν Αμερικανό εκατομμυριούχο, πιθανόν το σχολείο του Τζον Χιλ στην οδό Θουκιδίδου και, επίσης, δύο ιδιωτικά σπίτια. Την περίοδο του 1835-37 ο Χάνσεν δουλεύει και για την αναστήλωση της Ακρόπολης, μαζί με το Ludwig Ross και το Σάουμπερτ (μεταξύ άλλων αναστήλωσαν και το ναό της Νίκης).

Από το 1832 δούλευαν, ο Κλεάνθης και ο Σάουμπερτ, με τις πολεοδομικές αρχές της Αθήνας, αλλά το 1835 ήρθαν σε ρήγη για ένα θέμα χρέους και αυτό σδημότερα σε δικαστήριο. Γ' αυτό ο Κλεάνθης μετακόμισε από το κοινό σπίτι. Μετά από αυτό το περιστατικό, ο Κλεάνθης δεν ξανανέλαβε δημόσια έργα, αλλά εμπορεύόταν, ιδιώτερα μάρμαρο, στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Ο Σάουμπερτ πήρε θέση διευθυντή κτιρίων και αρχιτεκτονικής για όλη την Ελλάδα, ενώ

2. Σχέδιο του Χρυσανθού Χάντη, πιθανό προσχέδιο των «Ιλιοτίαιν». Από το τετράδιο σχεδίων του. Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Τεχνών στην Κοπεγχάγη, 1854.

αυγχρώνιας, έγινε σύμβουλος υπουργού στο Υπουργείο Εσωτερικών. Κατά τη γνώμη μου και διαιρέζοντας τη δουλειά της Φουντουλάκη, του Μπηρή και του Scully, αλλά και άλλες έρευνες για τη ζωή και το έργο του Κλεάνθη ως αρχιτέκτονα, νομίμου ίστοι, πιθανόν, ο Κλεάνθης δεν ήταν ο αρχιτέκτονας τόσο σημαντικών κτιρίων, όπως θεωρείται, και ότι δεν μπορεί να ήταν ο αρχιτέκτονας των σπιτιών της Δουκικούς της Πλακεντίας. Βέβαια, εργάστηκε σε πολλά μεγάλα σχέδια κτιρίων στην Αθήνα κατόνταν Πειραιά, μεταξύ των άλλων για ένα νοσοκομείο, μια ορθόδοξη εκκλησία στον Πειραιά το 1839-40, προσπάθησε πάλι να αγοράσει γη⁸. Είησε, ότι οικοδομήσεις της ήταν να οικοδομήσει έναν οικογενειακό τάφο — μνημείο για τον εαυτό της κατά την κόρη της και να χτίσει ένα καστέλο. Επίσης, να δημιουργήσει κήπους στην περιοχή, όπου ο αέρας και το νερό ήταν τόσο καλά για την υγεία της. Γράφει στο τέλος του γράμματος της, ότι ο αρχιτέκτονας κύριος Κλεάνθης θα ασχοληθεί με το κτίσιμο.

Αυτό το γράμμα ήταν ο λόγος που ο Κλεάνθης θεωρήθηκε ο αρχιτέκτονας της Δουκικούς. Ως λόγους που αναφέρεται στον Κλεάνθη μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθεί το ότι εκείνη την εποχή είχε νοικιάσει τα λατούεια μαρμάρου από το μοναστήρι και γι' αυτό έγινε σύμβουλός της και συνήγορός της στις δύσκολες διαπραγματεύσεις για την αγορά της γης.

Μετά από πολυμνήσεις διαπραγματεύσεις με το μοναστήρι της Πεντέλης και με το ελληνικό Δημόσιο, που αισιούδε επιποτεία, η Sophie de Plaisance το 1840 αγόρασε 447 εκτάρια από το μοναστήρι, με 126 ελιές, και 1.8 εκτάριο καλλιεργημένης γης. Επίσης, πήρε την ευθύνη να κάνει ένα δρόμο γύρω από την ιδιοκτησία της

και έκτισε, επίσης, μια μεγάλη θολωτή γέφυρα. Ως μηχανικό και εργολάβο προσέλαβε το Γρυγραντά. Επίσης, θα έκτιζε ένα κτίριο γύρω από την πηγή της Σκαπέλου, όπου ζώα και άνθρωποι θα μπορούσαν να πιουν νερό. Στη συλλογή σχεδίων του Χάντη δρίσκεται ένα πολύ ωραίο μικρό σκίτσο, ένα προσχέδιο αυτού του κτίσματος στην πηγή στο Πεντελικό. Αργότερα, το 1846, πέτυχε η Δουκικός στη Πλακεντία να αγοράσει περισσότερη γη στην περιοχή. Χρήματα για το κτίσιμο είχε από τις μεγάλες εκτάσεις γης που είχε αγοράσει και εκμεταλλεύσατον. Δεν υπάρχει αμφιβολία στο είχε μεγάλο επιχειρηματικό ταλέντο και ήταν πολύ πιλούδιο.

Ο Γερμανός αρχαιολόγος Welcker γράφει στο ημερολόγιο του ότι στις 4 Ιουνίου του 1842 έκανε εκδρομή στο Πεντελικό, ότι πήγε με το άλογο, μέσω Καλαντριανής, στα λατούεια όπου συνάντησε τον αρχιτέκτονα Κλεάνθη, τον οποίο δε γνώριζε πριν. Μας πληροφορεί, επίσης, ότι ο Κλεάνθης είχε νοικιάσει τα λατούεια μαζί με τον Hōsli και τα εκμεταλλεύτηκε για 50 χρόνια. Ο Βέλκερ συνέχισε την εκδρομή του στην κατοικία της Δουκικούς της Πλακεντίας και περιγράφει ότι πρώτα από όλα, πέρασε από ένα ατέλειωτα ακόμα παλάτι, σε γοτθικό στιλ, χτισμένο με μάρμαρο. Σημειώνει, επίσης, ότι το γοτθικό στιλ δεν ήταν γνωστό στην Ελλάδα. Το παλάτι ήταν το «Ροδόδαφνη» και άρχισε να κτίζεται συγχρόνως με τα «Ιλιοτίαιν», το 1841.

Το Πεντελικό

Η Σοφία επιμυμούσε να κτίσει ένα εξοχικό στο Πεντελικό, με μια υπέρ-

Η «Μαιζόνετ»

Όταν η Σοφία έμενε, ακόμα, στην οδό Πειραιώς, έκτισε την πρώτη της θύλα, τη «Μαιζόνετ», στη νέα ιδιοκτησία της στο Νευτελικό. Πιθανόν είναι, το σπίτι να κτίστηκε κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου του 1840. Σε όλη της τη ωήη χρηματοποίησε αυτό το εξοχικό το καλοκαίρι. Όταν πέθανε, το σπίτι το κληρονόμησε η, για πολλά χρόνια, γραμματέας της Ελίσα Σκουζέ, το γένος Καψάλη. Έγινε παντρευτεί το 1842 τον αντιρρωπό της Δούκισσας Σκουζέ.

Το σπίτι επισκευάστηκε το 1961. Πρόκειται για ένα μεγάλο, όμορφο και πολύ απλό σπίτι, με τρία πατώματα και κεραμίδια στέγη. Μπροστά στην κυρια είσοδο υπάρχει ορθογώνια αυλή, πλαισιωμένη με δύο χομπλά χωριάτικα σπίτια, με κεραμίδια στέγη, επίπος. Προς τη μεριά του κήπου, δρισκούνται τεόσερα ανοιγμάτα παρθύβων σε κάθε πάτωμα, ενώ στο τελευταίο πατώμα υπάρχει μια ανοιχτή γκαλερί, χωρισμένη με τετράγωνες κολώνες σε όλο το μήκος του σπιτιού.

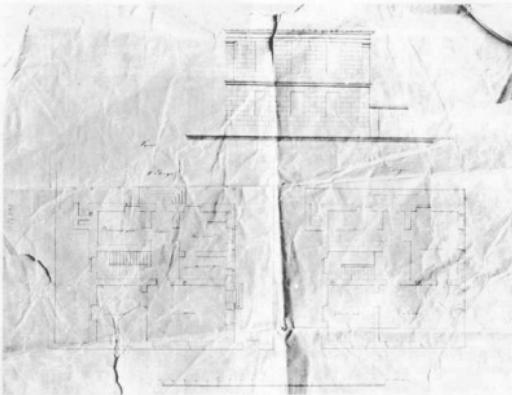
Το σπίτι είναι εμπνευσμένο από το ιταλικό από το οποίο και θυμίζει το κτίριο λουτρών «Σενία-Αναγέννηση» που σχεδίασε ο Χάνονες το 1837 και κτίστηκε στα Λουτρά της Κύθνου, στις βερμές Ιαματικής πηγής.

Στη «Μαιζόνετ» βρήκε κάποιος το 1960 σχέδια, που δείχνουν την πρόσοψη, το ισόγειο και τον πρώτο όροφο μιας θύλας πινθάν είναι να προκύπτει για κάποιο προσέδιο⁹. Στα σχέδια υπάρχουν σημειώσεις στα γαλλικά, στα οποίους μπορεί να είναι γραμμένες από το χέρι του Χάνονες. Δυστυχώς, τα σχέδια δεν είναι υπογραμμένα.

Η «Μαιζόνετ» αναφέρεται στις 10 Μαΐου του 1842 από την κυρία της αυλής της Αμαλία Julie von Nordeydenburg, η οποία περιόριζε μια εκδρομή στο Νευτελικό και στο καινουργιοχισιμένο εξοχικό σπίτι της Σοφί ντε Γλαίνας. Χωρίς αμφιβολία, πρόκειται για τη «Μαιζόνετ».

Τα «Ιλίσια»

Η Δουκισσά της Πλακεντίας έχτισε να πάλι για τον εαυτό της, τα «Ιλίσια», σε τμήμα γης που είχε αγοράσει στην περιοχή κοντά στον παταράμ ίλισσο, πάνω από το παλάτι του βασιλιά και τους στύλους του Ολυμπίου Διός. Το σπίτι που αναστήλωσε και ανακαίνιστηκε από τον αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχο, το 1928, και στεγάζει το Βυζαντινό Μουσείο στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας 22, ήταν τη

3. Κάτοψη και πρόσοψη θύλας. Πιθανό προσέδιο της «Μαιζόνετας». Το σχέδιο δρέθηκε εκεί το 1960. Γενναδείο Βιβλιοθήκη (Γρυπόπαρχ χειρ. 232, αρ. 52).

κατοικία της μέχρι που πέθανε το 1854. Μία από τις πρώτες ανανφορές στα «Ιλίσια» γράφεται από το F.G. Βέλκερ, το Μάρτιο του 1842, όπου αναφέρει το απελεύθετο ακόμα κτίριο κοντά στον ίλισσο, το οποίο ανήκε στη Δουκίσσα¹⁰. Το κτίριο άρχισε περίπου το 1840 και η Σοφία μετακόμισε απ' αυτό το 1847, αφού πούλησε το ξύλινο σπίτι στην οδό Πειραιώς. Στις 6/8 Ιουλίου του 1847, γράφει η Κριστιάνε Λαζ στο ημερολόγιό της: «Αργύρετα πήγαμε στο Riedels, που τώρα είχε μια Ελληνίδα... Από εκεί ειδίσαμε το Röser και άλλους κυρίους να υποκλίνονται στη δουκίσσα που τους έγινανος στα οικήματά της...».

Ο αρχιτέκτονας Εδουάρδος Ρίντελ έμενε, το 1847, σε ένα σπίτι κοντά στον κήπο της Ρέζαρη, όπου η Θεολογική σχολή, διήλαγε στα «Ιλίσια». Ο Δρ. Bernard Röser ήταν ο γιατρός της αυλής και ένας από τους στενούς φίλους της Δουκίσσας. Τα «Ιλίσια» πρέπει να είναι σχεδιασμένα από το Χάνονες. Μία απόφη των Αθηνών, από όπου θλέπει κανείς τα «Ιλίσια», σχεδιάστηκε από τον Λ. A. Βίνστροπτον και έχει ημερομηνία «Άθηνα 1850». Πρόκειται για κτίριο με δύο πατώματα και υπόγειο. Το κυρίως κτίριο αποτελεί τη μία πτέρυγα. Το συνόλο αποτελείται από ένα μεγάλο, συμμετρικά κτισμένο, τετράγωνο συνδυασμό κτιρίων. Στα πλάγια υπάρχουν χαμηλότερα κτίρια, που είναι ενωμένα με το κυρίως σπίτι με περιστούλια. Η μεγάλη είσοδος της θύλας μοιάζει με μνημείο. Πισω από το σπίτι δημιουργήθηκε μεγάλος κήπος,

τριγυριαμένος με ψηλό τοίχο.

Ένα ενδιαφέρον σχέδιο, σε ανάπτυξη τα τετράδια του Χάνονες, δείχνει ένα μεγάλο παλάτι, που μπορεί να είναι προσέδιο των «Ιλίσιων». Στο ίδιο τετράδιο δρίσκεται, επίσης, το σχέδιο μιας σκάλας που μπορεί να είναι προσέδιο της σκάλας που οδηγεί από την κήπο. Οι εμπνεύσεις για το στιλ της θύλας προέρχονται από τα ιταλικά παλάτια, τα οποία ο Χάνονες είχε μελετήσει πολύ κατά την παραμονή του στη Ρώμη. Από αυτά εμπνεύστηκε, εξάλλου, όταν έκανε τα σχέδια πολλών άλλων κτιρίων στην Ελλάδα. Κι άλλα σχέδια στο τετράδιο του από τη Ρώμη δείχνουν παλατία και θύλες τα οποία έχουν σαν αρχή το σχέδιο, σύμφωνα με το οποίο κινήθηκαν τα «Ιλίσια».

Ο About γράφει για τα «Ιλίσια», τα οποία επισκέφτηκε το 1852, ότι ο ποταμός ίλισσος περνούσε μέσα από το μεγάλο κήπο και ότι η Δουκίσσα ζύγιζε απομονωμένη και πολύ απλά και δεν είχε επωφές παρά μόνο με λίγους ανθρώπους.

Η «Ροδοδάφνη»

Το εντυπωσιακό καλοκαιρινό παλάτι «Ροδοδάφνη» - ή «Καστελλό» θυμίζει πολύ στο σχέδιο τα «Ιλίσια», παρόλο που είναι σε γοτθικό στιλ. Το κτίριο είναι περίπου του ίδιου μεγέθους και επίσης συμμετρικό με τεόσερις πτέρυγες. Έχει πυργούς στις γωνίες, τρία πατώματα και σε κάθε πλευρά υπάρχουν χαμηλές πτέρυγες

με σταύλους κλπ. Άρχισε να κτίζεται περίπου το 1841. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι κτίστηκε από τον ίδιο αρχιτέκτονα, όπως τα «Ιλίσια». Το κτίριο δεν τελείωσε ποτέ. Οι εργασίες σταμάτησαν το 1847. Το σπίτι έμεινε ακατοίκητο, χωρίς στέγη και παράθυρα.

Το 1959 επισκευάστηκε από το ελληνικό κράτος που ήταν ιδιοκτήτης του και χρηματοποιήθηκε από τον τότε διάδοχο Κωνσταντίνο σαν εξοχικό.

Όλες οι πόρτες και τα παράθυρα στην πρόσοψη καθώς και τα τελεώματα της στέγης είναι τοξειδική και μυτερά. Το τρίτο πάτωμα, είναι μια μακριά ανοιχτή γκαλερί, με 55 τοστά και μυτερά ανοίγματα.

Το παλάτι αναφέρεται από το Μαλέρμπ, ο οποίος επισκέφτηκε την οικοδομή του Ιουνίου του 1843 και λέει πως η Σοφία το ονόμασε «Ροδοδάφνη» επειδή υπήρχαν πολλές ροδοδάφνες στην περιοχή. Το περιγράφει σαν ένα γοτθικό πύργο από άσπρο μάρμαρο, σε μια καταπληκτικά όμορφη περιοχή, περιτριγυρισμένο από πηγές και κήπους όπου κανείς μπορούσε να απολαύσει το δροσερό άνεμο από το Αιγαίο.

Ο About αναφέρει για τη «Ροδοδάφνη» ότι ο βασιλιάς Όθωνας εκείνη την εποχή, ενδιαφέροταν να αγοράσει ένα εξοχικό και ότι σκεφτόταν να αγοράσει το σπίτι αυτό. Άλλα η επιθυμία του αυτή δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Το πεντελικό εξοχικό ξύπνησε το ενδιαφέρον των Αθηναίων, εξ αιτίας και του μεγέθους του και του αρχιτεκτονικού του ύφους. Ο γοτθικός ρυθμός ήταν, τότε, άγνωστος στην Ελλάδα. Αν σκεφτεί κανείς ότι το σπίτι σχεδιάστηκε από το Χάνειν, δεν είναι πολύ περίεργο το ότι εκείνος διάλεξε το γοτθικό ρυθμό. Ήδη το 1835, δύο χρόνια πριν την άφιξη του στην Αθήνα, δώλευε το σχέδιο εκκλησίας για την αγγλικανική αποστολή στην Αθήνα, που είχε δραστηριοποιηθεί υπό τον Τζέον Χίλλ, για τον οποίο έκτισε, επίσης, ένα σπίτι το 1835. Τα σχέδια για την αγγλικανική εκκλησία δεν είναι γνωστά, αλλά παραδόθηκαν από το Χάνειν στην αποστολή το 1836 και η πρόταση του ήταν σε γοτθικό ρυθμό. Τα σχέδια αλλάχτηκαν αργότερα, αλλά ένα σκίτσο του Χάνειν σε ένα από τα τετράδιά του, το 1854 (Ακαδημία των Τεχνών), πιθανόν είναι προσχέδιο για την εκκλησία, που είχε σκεφτεί να γίνει για χρακτηριστικό «αγγλικό» γοτθικό ρυθμό. Μετά από πολλές αλλαγές, κτίστηκε η εκκλησία το 1840-43.

Αυτή η ιδέα, να χρηματοποιήσει το γοτθικό ρυθμό, ήταν μια πρόταση και μια συγκεκριμένη εναλλακτική λύση

4. Λεπτομέρεια από τη Β. πλευρά των λουτρών «Ξενία-Αναγέννηση» στην Κύθνο, σχεδιασμένα από το Χριστιανό Χάνειν το 1837.

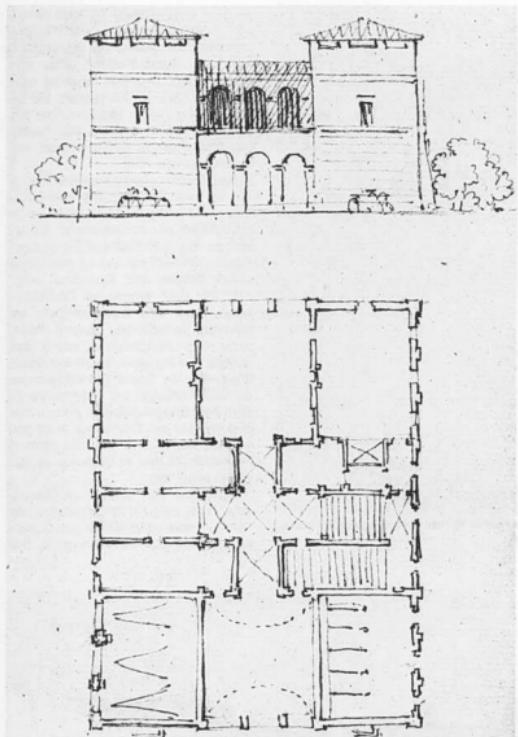
στο νεοκλασικισμό που επικρατούσε στα κτίρια της Αθήνας, τη δέκαετια του 1830-40. Ο Χάνειν είχε σπουδάσει κατά τα ταξίδια του στη Γερμανία, το 1831, το γοτθικό ρυθμό. Η αγγλικανική εκκλησία Άγιος Παύλος, κτίστηκε συγχρόνως, με τη «Ροδοδάφνη».

κτίστηκαν αρκετά κτίρια αργότερα στη βόρεια και στη νότια πλευρά του. Το σπίτι κτίστηκε για Ξενώνας.

Στα αριστερά της «Plaisance», στο δρόμο για το Πεντελικό, ακόμη και σήμερα υπάρχει ένα μισοκτιμένο σπίτι που ποτέ δεν κατοικήθηκε και που όλο το επάνω πάτωμα και η στέγη του λείπουν. Ονομάζεται «Πύργος» και θεωρείται ότι είναι το τελευταίο σπίτι που άρχισε να κτίζει η Δούκισσα, πιθανόν γύρω στα 1846. Ονομάζεται, επίσης, «Φυλάκιο». Μετά το θάνατο της Δούκισσας, το 1854, το σπίτι περιήλθε στο Δημήτριο Τσάκωνα και αργότερες στην κορυφή του Στεφανία Ιντελέλη, που πέθανε το 1979. Οι φήμες, από την εποχή της Δούκισσας, λένε ότι είχε πάρει μία προφή-

H «Plaisance» και ο «Πύργος»

Δύο ακόμα σπίτια κτίστηκαν στο Πεντελικό από τη Δούκισσα της Πλακεντίας. Ένα μικρό σπίτι με δύο πάτωματα, που έχει την ίδια σχέση στην εισοδο του, «Plaisance», σκαλισμένο στην εισοδο του, και που είναι καλοδιατηρημένο, αν και

5. Σχέδιο του Χριστιανού Χάνεν βίλας στη Ρώμη, γύρω στα 1832. Βιβλιοθήκη της Ακαδημίας Τεχνών στην Κοπεγχάγη. Τετράδιο σχεδίων 18558.

τεία ότι αν τελείωνε κάποιο απότι θα πέθαινε, και οι μύθοι αυτοί, ιδιαίτερα μετά το θάνατό της, είχαν μεγάλη δύση φαντασίας.

Και τα δύο σπίτια αναφέρονται από τον Άγγλο ούμβουλο Thomas Wyse, στα απομνημονεύματά του «Εντυπώσεις από την Ελλάδα», που εκδόθηκαν το 1871 από την αντιμετώπιση του. Το μικρό απότι («Plaisance») έγινε, γράφει η αντιμετώπιση, ώστε να μείνει σ' αυτό τη Sophie de Plaisance. Το άλλο, ο «Πύργος», ήταν όπως η «Ροδοδάφνη» μιστελειώμενο. Ο Scully παρατηρεί ότι ο «Πύργος» στην πρόσσυψη της εισόδου του, θυμίζει πολύ το απότι του τραπεζίτη Αμβρόσιου Ράλλη, που χτίστηκε το 1836 στην Πλατεία Κλαυθμώνος. Το απότι του Ράλλη κα-

τεδαφίστηκε το 1938. Ο Scully γράφει ότι το απότι χρονολογείται από το 1847¹¹.

Τελικά, πρέπει να αναφερθεί ότι η Sophie de Plaisance, όταν είχε αγοράσει περιοστερή γη από το μοναστήρι της Πεντέλης, το 1846, ακόμη πρέπει να κτίσει ένα αντίγραφο του «Πύργου» στην απεναντί μεριά του δρόμου.

Πειστήρια

Η Κριστιάνη Λυτ γράφει στο ημερολόγιό της, την 5/14 Ιουλίου του 1847: «Ο Χάνεν έμεινε εδώ πολύ ώρα. Η Δουκίσσα του έδωσε ακόμα 100 φράγκα και γι' αυτό θα μείνει ακόμα

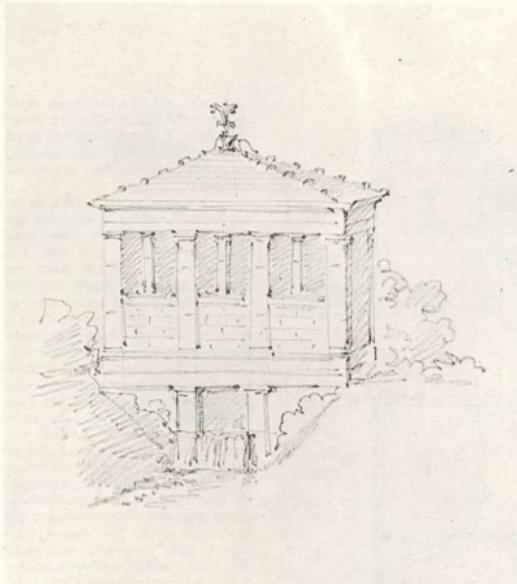
λίγο κοντά της». Αυτή είναι μια παρατήρηση που συμπληρώνει ότι έγραψε η Χάνεν Βίνστρουπ σχετικά με το Χάνεν, ότι δηλαδή, ήδη το 1842 ήταν αρχιτέκτονας της Sophie de Plaisance.

Γι' αυτό το λόγο πρέπει κανείς να δεχτεί ότι ο Christiane Hansen ήταν αρχιτέκτονας της από την αρχή, όταν έκτισε τη «Μαΐουνέτ» το 1840. Στο υπάρχον υλικό, όλες οι θύες της έχουν ημερομηνίες μεταξύ του 1840 και του 1847. Η ίδια η Δουκίσσα, το καλοκαίρι του 1846, αναφέρει ότι ο αρχιτέκτονας της είναι ο Christian Hansen και αυτό είναι μια ακόμα απόδειξη. Γράφει, επίσης, σ' ένα γράμμα, το οποίο εκδόθηκε πολλές φορές στο παρελθόν (Hastier, Codman, Καμπούργολου) στον Charles Lebrun στο Παρίσι, σχετικό με την επίβετην την οποία υπέστη στο Πεντέλικο από το ληστή Μπιγκιόν (είναι χρονολογημένο 16 Ιουνίου 1846): «Προχτές Κυριακή, έφυγα μαζί με τον κύριο Σακελλάρη, το μπανικό Γιωργαντά και το Δάνο αρχιτέκτονά μου κύριο Χάνεν»¹². Αυτό το σημείο του γράμματος έχει διαβάστει λανθάναμεν και πρώτα θεωρείται ότι πρόκειται για έναν αγνωστό μέχρι τώρα αρχιτέκτονα, με το όνομα Gouzaris Denain. Στο γράμμα, που εκτείνεται σε 10 σελίδες, αναφέρεται, επίσης, ο υπηρέτης Σέκερης και ο Χάνεν, ο οποίος έχει πολλές φορές αναφερθεί ως «ο Δάνος αρχιτέκτονας».

Η Χάνεν Βίνστρουπ αναφέρει αυτό το επεισόδιο στις αναμνήσεις της, το 1846: «Στις 14 Ιουλίου πήγε ο Χρ. Χάνεν στο Πεντέλικο μαζί με τη Δουκίσσα της Πλακεντίας και στις 2 ή ώρα το απόγευμα τους επιτέθηκαν ληστές, που έλιασαν τα άλογα από την άμαξα και ζήτησαν για λύτρα ένα τεράστιο ποσόν, αλλά την ίδια στιγμή ήρθαν μερικοί στρατώτες και οι ληστές διέφυγαν στα Βουνά». Η Κριστιάνη Λυτ αναφέρει, επίσης, το γεγονός, όταν στις 12/24 Σεπτεμβρίου του 1847 σημειώνεται στο ημερολόγιό της: «Ο Χάνεν ήρθε και ήταν σε πολύ περίεργη διάθεση... λει οι σι Μπιγκιόν παραμονεύει τη δουκίσσα της Πλακεντίας και υποστηρίζει ότι του χρωστάει 6.000 δραχμές από πέραι, όταν τις επιτέθηκε στο Πεντέλικο και δεν πήρε αρκετά χρήματα».

Τα έργα του Χριστιανού Χάνεν τη δεκαετία του 1840.

Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1840, είχε αναλάβει ο Χάνεν πολλά μεγάλα έργα. Το 1838-39 έκτισε τα

6. Σχέδιο κτίσματος γύρω από μια πηγή, του Χριστιανού Χάνσεν. Πιθανό προσχέδιο για το Πεντελικό. Κοπεγχάγη, Ακαδημία Τεχνών, 1854.

λουτρά στην Κύθνο. Το 1839 έκτισε το Πανεπιστήμιο, στην οδό Πανεπιστημίου. Το 1840-42 την αγγλικανική εκκλησία Άγιος Παύλος, στην οδό Φιλελλήνων. Την ίδια περίοδο δύλευε μαζί με το Σάουμπερτ για τα σχέδια της νέας Μητρόπολης της Ευαγγελιστριας, η οποία θεμελιώθηκε στην Πλατεία Μητροπόλεως τον Ιανουάριο του 1843.

Δημόσια έργα έπαιφαν να ανατίθενται στο Χάνσεν, εξαιτίας της επανάστασης του Σεπτεμβρίου του 1843, όταν απολύθηκε και ο Σάουμπερτ. Τη δεκαετία του 1840 δύλευε για τη Δούκισσα (1840-47) και για το αυστριακό Lloyd (Ισθόμος της Κορίνθου, 1846-47). Το 1847 έκτισε το Οθελματρείο, στην οδό Πανεπιστημίου και πιθανόν, το σπίτι του γιατρού Roser, στην οδό Αμαρουσίου, κοντά στο ύψωμα των Νυμφών, το οποίο πληρώθηκε από τη Σοφία (κατεδαφιστήκε το 1937). Υπάρχει μια έγχρηση για το γιατί δεν αποτελείσθω το κτίσμα των δύο σπιτιών στο Πεντελικό. Αυτό που συνέβη ήταν ότι ο Christian Hansen παραιτήθηκε από τη θέση του ως αρχιτέκτονας της;

Η Κριστιάνε Λυτρ γράφει στο μεμονωγό της, στις 12/22 Οκτωβρίου του 1847: «Ήταν τα γενέθλια του Σάουμπερτ. Ο Χάνσεν, λέει, ότι τώρα, δεν

7. Ροδοδάφνη, κτίσμα του Χάνσεν για τη Δούκισσα της Πλακεντίας, σε γοτθικό ρυθμό.

Λεπτομέρεια από τη Ροδοδάφνη

μπορεί να βγάλει το ψωμί του. Παρατίθηκε από τη Δούκισσα, γιατί δεν μπορούσε να συνεννοήθει μαζί της». Την επόμενη μέρα, σημειώνει την ακόλουθη ενδιαφέρουσα παρατηρηση: «Ο Χάνεν είναι τώρα στα Καλαμάκι και μετανώνει γιατί παρατίθηκε από τη Δούκισσα, αφού τότε κέρδιξε 800 δραχμές, από τις οποίες έστελνε 200 στη μητέρά του». Τον πραγματικό λόγο που ο Χάνεν

δεν ήθελε να εργαστεί, πια, για τη Σοφία δεν τον γνωρίζουμε και μπορεί να υπάρχουν διαφορετικές εικασίες για το λόγο που εγκατέλειψε δύο μεγάλα κτίρια μιστελεύμαντα, μετά από 7 χρόνια συνεργασίας. Δυστυχώς διατηρήθηκαν πολὺ λίγα γράμματα από την εποχή που ο Χάνεν ζούσε στην Αθήνα και η αληλογραφία του ήταν λιγόστιη μετά το 1836 και μέχρι που ταξίδεψε στην Τεργέ-

Λεπτομέρεια από τη Μαιζόνετα.

8. Μαιζόνετα, άλλο ένα από τα σπίτια της Δούκισσας κτισμένο από το Χάνεν. Αυτό το σπίτι είναι εμπνευσμένο από ιταλικά πρότυπα.

στη, το 1850, μερικά χρόνια μετά την παραίτησή του από τη Δούκισσα. Λίγο μετά την παραίτησή του, ταξίδεψε για να επισκεφτεί την Κοπεγχάγη, για πρώτη φορά από το 1831.

Στις 19/31 Δεκεμβρίου 1847 γράφει η Κριστιάνη Λυτ: «Ο Χάνσεν ήρθε και μας αποκαρέτσως γιατί την Κυριακή φεύγει για τη Δανία, όπου θα μείνει δύο μήνες. Το γεγονός αυτό με κατέπληξε. Το βράδυ, στη διανυτή καταγύδα, κάηκε το σπίτι της Σοφίας ντε Πλαιζάν...», που σημαίνει το ξύλινο σπίτι της οδού Πειραιώς. Στην Κοπεγχάγη συναντήθηκε με το μικρότερο αδελφό του, το Θεόφιλο Χάνσεν, που ήρθε από τη Βιέννη. Σκοπός του ταξιδιού ήταν ότι και οι δύο θα γίνονταν μέλη της Ακαδημίας. Ο Χριστιανός Χάνσεν για τα έργα του στην Ελλάδα και ο Θεόφιλος Χάνσεν για το έργο του στην Αθήνα και τη Βιέννη. Ένας άλλος λόγος που ο Χρ. Χάνσεν ταξίδεψε στην Κοπεγχάγη, ήταν η επιθυμία του να βρει εκεί μια καλή θέση. Το Μάρτιο ήρθε πάλι στην Αθήνα.

Κατά την αποστολή του, γράφει η Κριστιάνη Λυτ, στις 29 Δεκεμβρίου/10 Ιανουαρίου 1848: «Στο Σάουμπερτ δεν άρεσε η ίδεα ότι ο Χάνσεν ταξίδεψε στην Κοπεγχάγη, εφόσον δεν σκέπτεται να μείνει εκεί μεμένος.» και στις 27 Φεβρουαρίου/10 Μαρτίου γράφει: «Ο Σάουμπερτ δεν είχε ειδήσεις πάντο το Χάνσεν και ζηλεύει γιατί νιώθει μετά τις εργάτες προτίμου το Χάνσεν και ότι τους λείπει, και περιμένουν την ημέρα που θα επιστρέψει. Τελευταία κάποιοι πήγε στο Πανεπιστήμιο και έβαλε φωτιά με σκοπό να το κάψει...»

Τα έργα που έδειναν το Χρ. Χάνσεν με την Ελλάδα ήταν η δουλειά του για το Πανεπιστήμιο, το οποίο τελείωσε το 1864, και η δουλειά του στον ισθμό.

Επιστροφή στη Δανία

Μετά από επτά χρόνια ως αρχιτέκτονας στα ναυπηγεία αποτόπων του αυστριακού Lloyd στην Τεργέστη, τελικά, ανακρύπτεται ο Χάνσεν, το Μάρτιο του 1857, καθηγητής της Ακαδημίας Τεχνών στην Κοπεγχάγη, όπου και εργάστηκε τα τελευταία δύο χρόνια πριν από το θάνατό του. Λίγο μετά την επιστροφή του στη Δανία, κέρδισε σ' είνα διαγωνισμό αρχιτεκτονικής, για ένα νέο νοσοκομείο στην Κοπεγχάγη, το οποίο χρηματοποιείται ακόμα και το οποίο κτίστηκε σε βυζαντινό ρυθμό, το 1859-63. Συγχρόνως έκτισε για το Πανεπιστήμιο με νέο παραπτηρήτη, επίσης σε βυζαντινό ρυθμό και σε σχέδιο όπως το παραπτηρήτη του Θεόφι-

λου Χάνσεν, στο ύψωμα των Νυμφών στην Αθήνα.

Όταν εργαζόταν γι' αυτά τα κτίρια, έγραψε ένα γράμμα στο Θεόφιλο Χάνσεν, στις 15 Ιανουαρίου 1859, όπου αναφέρει μεταξύ των άλλων: «Σου στέλνω το πιστοποιητικό του Σέκερη, ο οποίος θα υπηρέτη της Δουκισσάς και στον οποίο είχε υποσχεθεί κάποια κληρονομιά μετά το θάνατό της. Λαπτάμι και ελπίων να μισηγώρεσθαι που δεν μπορώ να πιστοποιηθώ το γεγονός αυτό από τη μεριά μου. Σίγουρα, δύναμις, κι αυτό είναι το καλύτερο που μπορεί να κάνει, μπορεί να αποτασθεί στον κ. Σύντζο, που ήταν χραμματίστης της Δουκισσάς και γνώριζε καλά τις υποθέσεις της». (Κοπεγχάγη, Βασιλική Βιβλιοθήκη NKS 1978, fol. 50).

Ο υπηρέτης της Σοφίας, Ζέκερης, αναφέρεται και στο γράμμα της σχετικά με την επίβεση που υπέστη από τον Μπιμπίτσιο το 1846 και ο Σύντζος ήταν ο εκτελεστής της διαθήκης της. Το γράμμα αυτό από το Χάνσεν είναι ενδιαφέρον, γιατί είναι το μόνο στο οποίο αναφέρεται τη Σοφία και αποτελεί σημαντικό αποχείριο για τις γνώσεις μας, σχετικά με τη ζωή και το έργο του Δανού αρχιτεκτόνα στην Αθήνα.

Μετάφραση
Δέσποινα Μοτσενίγου
Θεώρηση Β. Κ. Δωροθίνης

Σημειώσεις

1. Δ. Γρ. Καμπούργουλον, Η Δούκισσα της Πλαισάνης; Μελέται και έρευνα. Αθήνα 1925, o. 161 επ.
2. H. Hastier, La Duchesse de Plaisance. Paris 1959, o. 99 επ.
3. F. Godman, Fiflul Rebelt. Sophie de Marbois, Duchesse de Plaisance. Paris 1965.
4. R. Malherbe, L' Orient 1718-1845. I-II. Παρίσιο 1846, I, σ. 62 επ.
5. Μεταφράση στα Ελληνικά. Κριστιάνα Λυτ, Μια Δανέζα στην αυλή του Όθωνα. Α. Π. Παπαϊωάννου-Κριστιάνεν. Αθήνα 1981, o. 76 επ.
6. Σήμευσες..., από το 1819». Κοπεγχάγη, Βασιλική Βιβλιοθήκη ACC, 1971/188 o. 190 επ. Η Hanne Fischer παντρεύτηκε με το δανό αρχιτέκτονα L. A. Winstrup (1815-1869) που ήταν μαθητής του C. Hansen. Ο Winstrup επισκέφτηκε την Αθήνα το 1849-51.

7. Το μημερόλιο της Christiane Lutu, Αθήνα 20 Μαΐου / Iουνίου 1847 μέχρι την 8/20 Απριλίου 1848. Κοπεγχάγη, Βασιλική Βιβλιοθήκη, ACC 1971/188.
8. K. H. Μπητρής, Σταμάτιος Κλεάνθης, Αθήνα 1959.
9. K. H. Μπητρής, Αι Αθήναι σα προνέων 1966, BD 1, 1802 επ. και άλλα παλαιότερα όμρα.

10. V. Scully, Kleanthes and the Duchess of Piacenza. Journal of the Society of Architectural Historians 22 1963, o. 139 επ.
11. O. Fountoulaki, Stamatis Kleanthes (1802-1862). Ein griechischer Architekt aus der Schule Schinkels. Karlsruhe 1979.
12. A. Παπαϊωάννου-Κριστιάνεν. Αθήνα 1918-1853. Έργα Δανών καλλτεχνών. Αθήνα 1985, εικ. 6 επ.
13. Καμπούργουλον σ. 268 επ.
14. Fountoulaki, εικ. 66. Αθήνα, Γεννάδεος Βιβλιοθήκη, δωρεά Μαριέττας και Ελένας Γρηγορηρίη, 20 Μαΐου, 1963, 37X35,5 cm. Tusch με σημειώσεις;
15. F. G. Welcker, Tagebuch einer griechischen Reise. III-Berleburg, 1865, II o. 120.
16. Scully ο. 150 επ. Σχετικά με το σπίτι του Ράλλη που θεωρείται ότι ήταν το Κλεάνθης, δι. Fountoulaki, 83 επ. εικ. 41. Η θομή αυτή είναι αμφισβήτησμένη, γιατί δε διαστέζεται σε καμία υπεύθυνη πηγή πληροφορίας της περιόδου εκείνης.
17. Αθήνα, Γεννάδεος Βιβλιοθήκη, δωρεά Γρηγορηρίη M 232. Γράμμα που έχει γραφεί από τη Δουκισσά στα γαλλικά. Το επεισόδιο αναφέρεται μεταξύ των άλλων από τον αρχαιολόγο E. Abouit.
18. E. Abouit, La Grèce contemporaine. Paris 1855, o. 386 επ.

The Mansions of Sophie de Plaisance in Athens. New Information from Copenhagen. Ida Haugsted

Marie-Anne-Sophie Marbois was born in Philadelphia, USA, on April 2, 1785 and died in Athens on May 14, 1854. In 1802 she got married to the French officer Anne-Charles Lebrun, in Paris. Four years later her father-in-law was granted with the duchy of Piacenza in N. Italy. Thus, both Sophie and Charles acquired the title "de Plaisance" (1809).

A lot of information about the duchess of Plaisance derives from letters and literary texts of the period. She was eccentric and very wealthy. The duchess had a daughter, whom she adored and when the latter died Sophie of Plaisance had her embalmed and kept the body in one of her numerous mansions in Athens, where she had settled since 1830. The literary sources mention Christian Hansen as the architect responsible for the edifices Sophie de Plaisance had built, while from 1920 on, on the Greek St. Kleanths is considered to be the architect, who designed the houses and palaces of the duchess (see, bibliography). However, "Rododaphnis" and "Illiaria", both in Gothic style, "Maisonne", in Italian style, "Plaisance" and the Tower were all built during the years that Hansen had been the duchess' architect. Hansen is also the architect of another series of edifices in Greece (Baths at Kythnos, Anglican Apostolic Church, etc.), which he designed in the same period and in a style similar to that of the buildings owned by Sophie de Plaisance.